

в заголовках и прозе Б.Пастернака // Stylistyka III. – 1994. – С. 107 – 108; ⁷Ревзина О.Г. Зазнач. праця. – С 177 – 178; ⁸Там само. – . 182 – 183; ⁹Якобсон Р. Работы по поэтике. – М., 1987. – С. 145; ¹⁰Гурская Ю.А. Ключевые имена национальных культур как проблема изучения в стилистике // Stylistyka III. – 1994. – С. 166; ¹¹Ревзина О.Г. Зазнач. праця. – С. 175 – 176.

З.Г. Козирева, канд. філол. наук

РУДИМЕНТАРНІ НАШАРУВАННЯ В ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Аналіз лексико-семантичного гнізда з коренем хрест-/христ- дає змогу скоригувати співвідносні звукові форми з урахуванням мотиваційних ознак.

An analysis of the lexical-semantic nest with the root «хрест/христ» makes it possible to determine correlated sound forms, taking into account motivation features.

В українській літературній мові різні дії, пов'язані з християнськими звичаями та обрядами, передає співзвучне із назвою хрест дієслово хрестити поруч із дериватами, що за академічним Словником української мови в 11 томах реалізує такі значення: 1) здійснювати над ким-небудь обряд хрещення; 2) бути хрещеним батьком або хрещеною матір'ю в кого-небудь під час обряду хрещення; 3) рухом правої руки зображувати знак хреста над ким-, чим-небудь; 4) давати прізвисько, називати кого-, що-небудь якимись словами; ляяти вживалося дієслово *хрестити*. Варіант *христити* кваліфікується як “застаріле” слово, тим часом останній звуковий варіант уживається у творах Г. Барвінок як паралелізм без будь-яких прикмет застарілого слова: *Може, думаю, й справді мене не хрещено. Може б мені пійти до попа охреститись? Дак люде ж кажуть, що тільки малих, ще безгрішних душ христятъ* (СУМ, XI, 147 - Барв., Опов., 1902, 368).

Паралельні дієслівні форми з кореневими є та и виявлено в пам'ятках староукраїнської мови: *Пани Михайлова поведила, ижъ за великого князя Швитрикгайла коли мой пан сына крестил оу пана*

Василя, Яцка, дозволил через мост оу боудоване оу дѣрево, сѣножати ѣздит (ССУМ, II - Луковиця, 1478 AS III, 17). Пор. ще споріднені іменні форми: *хрестиянин* – *христїянїнь*, *хрестиянскии* – *християнъскии*, *хрестиянство* – *христїянъство* і навіть – *хреститель* – *хреститель* (*креститель*) на позначення Іоанна Хрестителя (Там же). Виняток становить лексема *хрест*, що має значення: 1) предмет і символ культу християнської релігії; 2) відзнака, орден, що має форму такого предмета; 3) предмет у вигляді фігури з двох планок, брусків, смужок і т. ін., які перетинаються між собою; 4) спосіб вишивання перехресними стібками; 5) *перен.* Страждання, випробування, що випали на чийось долю (СУМ, XI, 139) та *Христос* “месія, Ісус Христос”. Останнє значення в слові хрест постало ще в давнину: *Иже не прїиметь креста своего, и въ слѣдъ мене грядеть, не ѣсть мене достоинъ* (Ср., Мт.10:38). Суміжне вживання лексем хрест і Христос спричинилося до поплутання на письмі.

Отже, маємо дві основні лексеми, історію розвитку яких доцільно розглядати у сув’язі з позначуваними ними реаліями. Історія релігії доводить, що загалом християнський обряд хрищення, який за євангельським трактуванням пов’язаний з особою Іоанна Хрестителя, насправді не був його винаходом і вперше з’явився не в Палестині. У своїх витоках це не був виключно християнський обряд, адже пов’язується з існуванням культу води, що зародився на берегах Євфрату і поступово поширився до інших країн Близького Сходу. Неспростовним видається загальновідомий у науці факт, що хрищення, тобто духовне очищення через занурення у воду, сягає своїм корінням терену Месопотамії як язичницький спосіб поєднання з богом і з прадавніми уявленнями осілих там народів. До речі, первісно Іоанн Хреститель іменується Іваном Купалою (у перекладі з гр. *βαπτιστης* “той, хто купає, занурює” від гр. *βαπτίζω* “освячувати, занурюючи в купіль”, пор.: Даждь ми рече съде на блюдѣ главоу іоана крстителя – *Ιωάννου τοῦ βαπτιστοῦ*, Мар., Зоґр.; зачатїе іоану крстителью – *Βαπτιτοῦ Ιωάννου*, Ас, Остр., Охр., звідси й похідне *купіль* – семантичний попередник пізнішого дієслова *krъstiti, укр. хрестити/христити (від Ісуса Христа), що перегадом узяв гору в усіх слов’янських мовах, подібно до того, як і сам Іоанн Хреститель був предтечею Христа (гр. *baptista*: 1) хреститель; Іоанн Хреститель;

свято Іоанна Христителя – Іванів день; 2) баптист від baptizare “занурювати в священну купіль, христити”). Та, мабуть, цей обряд не мав великого значення для перших християн, адже у своєму посланні до коринфян апостол Петро звіряється: *Христос послав мене не христити, а благовістити* (1:17).

Досі не маємо задовільної етимології в парі слів *xpēstumu/xpistumu*. Деякі вчені, напр., Е.Бернекер,¹ виводять з двн. *kristen, kristenen* “навертати в християнство”. Проте для східнослов’янських народів, услід за припущенням М.Фасмера², вірогіднішим видається провести живий зв’язок із *крѣсть*. Якщо на час запровадження християнства в східних слов’ян (X ст.) хрест усталився як символ християнства, тим часом для перших християн сам ритуал хрищення не асоціювався з хрестом (як реалією). Адже в ту пору страта через розп’яття була майже звичним явищем й, отже, хрест уособлював насамперед знаряддя тортур, символізуючи ганебну смерть, незважаючи на те, що апостол Павло проголосив його знаком перемоги християнства через жертвну загибель Ісуса на хресті. Навіть знайдений на розкопках у Геркуланумі, що загинув у 79 р. внаслідок виверження Везувію, вирізаний на стіні одного з будинків хрест не спростовує твердження дослідників про те, що хрест так пізно став символом християнської віри. Більше того, автор хреста взагалі не обов’язково був християнином. Як релігійний символ хрест постав ще на світанку цивілізації: предмети з його зображенням знайдено на руїнах шумерських та вавилонських міст, ним орнаментовані будівлі американських індіців, у Галії (на території суч. Франції) карбували монети із зображенням вписаного в коло хреста, а єгипетський ієрогліф у формі хреста з кільцем угорі загалом позначав поняття божественності. Але й хрест як знаряддя страти також має дуже давню історію – на хресті розпинали злочинців у Вавилоні, Персії, Фінікії, Карфагені та Римі. У різних видах хреста часто-густо виразно виступає намагання художників якомога виразніше зобразити його як інструмент тортур. І лише після скасування страти через розп’яття (IV ст.) стерлися спогади про цю жахливу смерть. І вже у візантійській та православної церквах, а також у їхніх основних сектах намагаються не показувати розп’ятого Христа, який заповідав веселитися і долати муки земних страждань.

Віддавна хрест також був пов'язаний з культом природи і, ймовірно, ця прадавня традиція, глибоко вкорінена у свідомості поколінь, відіграла визначальну роль у перетворенні хреста на символ християнства, коли втратилася згадка про нього як знаряддя катувань. Фольклорні джерела декорують хрест квітами, намагаючись перетворити його з символу страждань Христа на дерево життя – втілення вічного життя і воскресіння. Культ хреста як знак розп'ятого Христа постав у країнах Близького Сходу і проникає на Захід за посередництвом сирійських торговців і рабів, які прибували до Італії. Стара віра східних слов'ян містила чимало тих елементів, які стелили шлях до правдивої віри, адже вона трималася значною мірою на визнанні культу предків. Етика й моральні звичаї предків українців мала чимало такого, що відповідало християнській моральності, а саме культ жінки-матері та пошана до неї як до захисниці і осередку сім'ї та родинного вогнища. Це й стало передумовою до прийняття християнства, бо сприяло шануванню Пресвятої Богородиці.

З огляду на екскурс в етнокультурну історію слов'янства можна погодитися, що укр. *хрест* (ст.-сл. *крѣсть* “хрест”, псл. **krьstь*) є раннім запозиченням з германських мов (двн. *Krist, Crist, Christ* “Христос”, що на слов'янському ґрунті розвинуло первісне значення “розп'яття”, а згодом усталилося на означення поняття “хрест взагалі”) походить від лат. *Christus*, яке зводиться до гр. *χριστός* “Христос”, букв. “помазаник”, спорідненого з *χρίω* “намашую, натираю” (Ф., II, 374). Схематично це можна зобразити в такий спосіб: *χρίω* “намашую, натираю” → *χριστός* “намашений, помазаний” → гр. *χριστός* “Христос”, букв. “помазаник” → двн. *krist, christ* “Христос” → псл. **krьstь* “Христос” → ст.сл. *крѣсть* “Христос” → “розп'яття” → “хрест узагалі”.

Старослов'янські переклади з грецької мови гр. βαπτίζειν “христити” передають лексемою крѣстити: *тъ вась крѣститъ ѿ[оу]хомъ с[вѣ]тъмь і огнѣмь* (Мт 3, II – Зогр., Ас., Остр., М 1: 8 – Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Л 3, 16 – Зогр., Мар., Ас., Остр.); *заклинаю та б<о>гомь. крѣщѣшимь сѧ въ иерданѣ тоѣ βαπτισέντος – Euch 53a.*

Гр. σταυρός відповідають у старослов'янських пам'ятках варіанти: крѣсть, крѣсть (*аиште с[ы]нѣ б[о]жиши еси. сѣлѣзи съ крѣста* – Мт:27:40, Зоґр., Мар., Ас., Сав., Остр.; *възьметъ крѣсть свои* – Мт:16:24, Мар., Зоґр., М:8:34, Зоґр., Мар., Ас., Сав., Остр.); *ты ж на крѣстѣ простеръ рѣцѣ въ врѣмѣ* (Клоц. Пб 17). Проте співзвучну форму в ст.-сл. пам'ятках виявляємо для передачі гр. χριστός (*крѣсть* – Євґ.псалт.ХІ ст. поряд з *христось*) та βάλτισμα “хрищення, крещення” (*иноґо мѣного,яже противъ боґоу и противъ моемоу крѣстоу* – Фрейзинґенські уривки, I, 20); гр. χριστιανός “християнин, християнин” у ст.-сл. пам'ятках відповідають крестиянѣ, крѣстиянинѣ (*крѣстиянѣ бо есмѣ* – Супр. 132,5) з інноваціями крестьянѣ (Клоц. 2 б,22), крѣстнѣни есте (Зоґр., М 9:41).

Руські переклади, починаючи з найдавнішої пори, відображають поплутання форм крѣстити – хрѣстити: *женоу имѣи и дѣщерѣ не хрѣщеноу обаче хрѣстьянѣ бѣ* (Ізб. 1076, 247), часто хрѣстѣтѣсѣ въ водах (ЄК ХІІ, 254), крѣщающесѣ отъ жидовьскааґо слоуженія роугатисѣ мнѣша Хоу Боу, творащесѣ хрѣстиянѣствовати (ХІІ, ЄК, 8), хрѣститъ (ЄД 1164), азъ оубо хрѣщоу вы водою въ покаѣнѣе, градѣи по мнѣ... , тѣ ві хр(с)тѣтѣ дхмѣ стымѣ и огнемѣ (ЄГ 1144). Подібне сталося й стосовно імені Іоанна Христителя: Пріде Иоанѣ Хр(с)тѣ (ЄГ 1144), великому прдтчи и хрѣстителю (ХІІ, Жит. Феод. Студ.). І далі бачимо аналогічні видозміни в словах крѣсть – хрѣсть: хрѣсте христовѣ, хрѣстияномѣ оупѣваніє (ХІІ, Стихир, 14), хрѣсть (ХІІ, Нап. Соф. Київ., 111). Заміну початкових сполук кр → хр пояснюють звичайно дисиміляцією (втрата проривності к і перехід його в х) внаслідок занепаду зредукованих.

Церковнослов'янська мова – мова церкви – зберігає форму *крѣсть* з відповідним дієсловом *крѣстити*, і в російській мові закріплюється *крѣститъ*, *крѣщение*, *крѣститель*, але: *христианство*, *христианин* (Синод. Библия, рос. переклад Біблії): *крѣщение есть таинство, въ которомъ вѣрующій при троекратномѣ погруженіи тѣла въ воду, съ призываніемъ Бога Отца и Сына и Св. Духа*. (Библ. енциклопедія архимандр. Никифора). Назва *христиане* вперше з'являється в Діях апостолів (ХІ, Д., 26; ХХVІ, 28; I Петро IV, 16); така форма усталюється в російських перекладах Біблії (див. також Библ. енцикл., 757). Форму хрѣстиянинѣ відображають

південноруські пам'ятки з XII ст. (АХ I Петр. 4:16), засвідчена вона в текстах інших редакцій (напр., середньоболг. Сліпчинський апостол XII ст.). Гр. *χριστιανικώτατος* “християнський, християнський” передано у більшості пам'яток як крестияньскъ (Супр. 230,16). Слово крестияньскъ відображає поняття “хрещений, крестный” (*βαπτισματις*): *подобны рекоу ... водѣ крѣстьянѣи. яже грѣхъ крѣстящихъ ся омывъши. aquae baptismatis* (Беседи на еванг. папи Григорія Великого, XIII ст. 17,131).

За свідченням Шишатовського апостола XIV ст., гр. *σταυρός* старослов'янські тексти передають як крѣсть, крѣсть: *аще с[ы]нъ б[о]жии еси. сълѣзи съ крѣста* (Мт. 27, 40 – Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр.), *възметъ крѣсть свои* (Мт. 16, 24 – Мар., Зогр., М. 8, 34 – Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр.), *ты же на крѣстѣ простеръ руць въ врѣмѣ* (Клоц. 11 б, 17). Проте ця ж словоформа уживана замість гр. *χρίστος* (крѣсты – Нав. 3 13 поряд з Христос) та *βάπτισμα* “хрищення, крещение”: *иного мьного еже против богу и против моему крѣстоу* (Фрейзингенські уривки); гр. *χριστιανός* “християнин, християнин” старослов'янські джерела викладають словоформами крѣстьянь, крѣстьянинъ: *крѣстьянь бо есмь* (Супр. 132,5), *крѣстнѣи есте* (Зогр. М 9, 41) іноді з проясненням редукованого крѣстьѣнь (Клоц. 2 б, 22). Форма християнинъ з'являється в південноруських пам'ятках з XII ст. (АХ, I Петр. 4, 16), наявна вона в інших редакціях (напр., середньоболг. Шишатовському, XIV ст. та Сліпчинському, XII ст. апостолах); гр. *χριστιανικώτατος* “християнський, християнський” також переважна більшість пам'яток передає як крѣстьяньскъ (Супр. 208, 11), крѣстьяньскъ (Супр. 230, 16). Слово крѣстьяньскъ означає “хрещений, крестный” *Baptismatis: подобны рекоу ... водѣ крѣстьянѣи. яже грѣхъ крѣстящихъ ся омывши* (Бесіди на еванг. папи Григорія Великого, XIII ст., 17,131), *оу кр(с)тъянаго источьника* (там же). При цьому не розрізняються відповідні грецизми, перекладені слов'янськими відповідниками з коренем крѣст-/крѣст-. Розрізнення значень *βάπτισεν* – *χριστιανός* виявляємо в Христінопільському апостолі (XII ст.): *аще ли яко християнь да не стыдит ся* (АХ, 4). У Сліпчинському та Шишатовському апостолах словоформа християньскъ відповідно до грецького *των χριστιανων* з'являється в деяких пізніх списках, зокрема, в Житті св. Вацлава за сп. XVI ст., християнскы (Софіївський служебник XIII ст.).

Переписані в Київській Русі пам'ятки ім'я Ісуса Христа відображені варіантними формами: хрьстось/хрьсть/Христос: *О Хрьстѣ Исусѣ Ги нашеѣмъ* (Ізб. 1073, 263), *въстаноу бо лъжиши хрьсти и лъжиши пр(о)рци* (ЄО Мт. XXIV, 24).

У текстах, що переписані або перекладені на Русі, поплугуються здавна словоформи кръститѣ – *хрьстити* (*женоу имьи и дъщерь не хрыщеноу обаче хрьстьянъ бѣ* - Ізб. 1076,247; *часто хрьстятъ ся въ водах* – ЄК XII, 254; *кръщающе ся отъ Жидовьскааго слоужения роугатисѧ мнѣша Хоу Боу творщесѧ хрьстяньствовати* – ЄК XII, 8; *хрьститѣ* – ЄД 1164; *азъ оубо хрѣцю вы водою въ покаяньѧ грядыи по мнѣ...*, *тѣ вы хр(с)титѣ дхмъ стымъ и огньмъ* – ЄГ 1144). Сказане стосується також Іоанна Христителя: *Приде Иоанъ Хр(с)тль* (ЄГ 1144), *великому прдтчи и хрьстителю* (Жит.Феод.Студ.ХІІ ст.). Така ж заміна можлива і в словах кръсть – хрьсть: *Хрьсте, Христовъ, християномъ оупъваниѧ* (Стихир. ХІІ ст., 14), *хрьсть* (Нап. Соф.Київ., ХІІІ, ІІІ). Змішування значень спричиняється до змішування форм і навпаки, і явище це спостерігається упродовж усієї історії, починаючи з найдавніших писемних фіксацій: *хрьстолубивьи* – *хрестолубивый* – *христолубивый* “благочестивий”, *кръстянинъ*- *кръстьянинъ* – *крестиянин* – *християнинъ* (*Вѣроваша въ святую троцю и быша крестяне* – Кир.Тур.82; *Нарекошася првое въ Антиохии оученици крестяны* – Дьян.ХІ, 26; *Лѣпо ли є крестяноу исповѣдовати вазнь* - Ізб.1073). До речі, рос. *кръстьянин* у сучасному значенні відоме лише з ХІVст.

Староукраїнські пам'ятки фіксують паралельні форми кръсть – хрьсть, кръстити – хрестити, крастянскии – хрестиянъскии (ССУМ, 1, 512), хрестиянство, хрестиянинъ (ССУМ, 2, 517-519), хрестиянинъ, хрестиянъскии, хрестиянъство (ССУМ, 2, 517-518). За пам'ятками ХІV – ХV ст. засвідчена лише форма Хреститель, Хреститель (ССУМ 1, 512) з кореневим е. Пізніші пам'ятки також відбивають варіантність основ з кореневим е та и: *невѣст закону хрестянского* (АЮЗР 1, 108, 1540), *недбалому и мертвому хрестянину* (Пал. 1054).

В українській мові донедавна переважала форма з е, оскільки пов'язувалася з хрестом як основним знаком Ісуса Христа – доктринальним принципом офіційно визнаних в Україні православної

і католицької церков. Та в сучасних українських виданнях вона витісняється формами з и, адже поява слів-дублетів, що належать до одного синонімічного ряду, спричиняється до зникнення одного з них або до появи нових значень. З 1991 року український народ отримав реальне право на свободу віросповідання. З'явилося чимало нових церков, активізувалася релігійна і видавнича діяльність християнських угруповань і течій, які раніше були заборонені. Чимало течій (меноніти, методисти, мормони) не визнає хрест за християнський символ, а обряд навернення в християнство (хрищення) пов'язує виключно з Христом: *Взяти на себе ім'я Христа, хрищенням ... тоді прийде хрищення вогнем і Святим Духом* (Морм. - 2 Нефій 31:13); *Священство дає можливість забезпечити нерозривність лінії передачі уповноваження христити і надавати Святого Духа* (Ліягона №4,2000,10). Не випадково форму з и виявляєм здебільшого в сучасних виданнях тих церков, які заперечують хрест як знак Ісуса Христа і християнства взагалі, вважаючи себе спадкоємцями Христової церкви, що, за їх переконанням, занепала після розп'яття Христа та смерті апостолів: *Апостоли почали христити тих, хто повірив їхнім словам. Проте самого хрищення після покаяння було недостатньо* (Діяння 2:38); *Христилися вони в Ім'я Господа Ісуса Христа* (Діяння 19:5) і *Павло руки на них поклав і зійшов на них Дух Святий* (Діяння 19:6). Таким чином, було встановлено взірець, за яким це робилося від початку (Мойсей 6:65-66). Вступ у Церкву відбувається через "*хрищення зануренням у воду для відпущення гріхів*" (УВ 1:4). За окремим обрядом надається дар Святого Духа через рукопокладення тих, "*хто має повноваження, щоб проповідувати євангелію і виконувати її обряди*" (Там само 1:4); *Усіх, кого ти будеш христити, ти рукопокладатимеш, і вони приймуть дар Святого Духа* (УЗ 13:1). Варто зауважити, що навіть деякі з тих церков, хто визнає хрест як символ християнства (напр., українська лютеранська церква) не надають йому визначальної ваги в обряді посвяти в християнство, що означає покладання на себе імені Христа: *Хрест було встановлено, щоб нагадувати нам, що саме на хресті Христос здобув для нас прощення гріхів, перемігши гріх, смерть та диявола* (Стяг, №3,2000,1), а далі: *Христос христився у річці Йордан* (Там же). У Біблії, що видана Українським біблійним товариством, виявляємо

лише форми з и: *Тоді прибуває Ісус із Галілеї понад Йордан, до Івана, щоб охриститись від нього. Але перешкоджає він йому й говорить: “Я повинен христитись від тебе, і чи тобі йти до мене? Ісус відповів і сказав йому: “Допусти це тепер, бо так годиться нам виповнити усю правду”. Тоді допустив він Його. І охристинившись, Ісус зараз вийшов із води. І ось небо розділилось і побачив Іван Духа Божого, що спускався, як голуб, і сходив на Нього (Мт 3:13-16).*

Наведені нами давні коливання у передачі диференційних понять, пов’язаних з християнським віровченням, у старослов’янських пам’ятках різних редакцій, як і в конфесійних та світських пам’ятках староукраїнської мови загалом не затемнюють строкатої картини слововживання через наявні відступи (послідовно – стосовно імені Ісуса Христа та посвячених в його віру) і гальмування переозвучення означуваних дій за християнським обрядом, де вплив народної мови упродовж століть виявився вирішальним. І тепер, у добу відродження християнської віри в Україні, сталося коригування літературного слововжитку в конфесійних виданнях (баптистських, мормонських, методистських тощо).

Таким чином, маємо лексему христити з такими значеннями:

1. Здійснювати над ким-н. обряд хрищення. // Навертати в християнство через обряд хрищення.
2. Бути хрищеним батьком або хрищеною матір’ю у кого-н. під час обряду хрищення.
3. *перен., розм.* Піддавати тяжким випробуванням.
4. *розм.* Давати прізвисько, кличку. // Лаяти, сварити. Тоді лексема христитися матиме значення: Зазнавати обряду хрищення. // Переходити в християнську віру через обряд хрищення.

Відповідного уточнення потребують також похідні:

Христильний “пов’язаний з обрядом хрищення”.

Христиний. Стос. до ім. христини, пов’язаний з ним. // Властивий христинам, характерний для них.

Христини: 1. Християнський релігійний обряд хрищення. 2. Свято з нагоди здійснення такого обряду.

Христитель “той, хто здійснює обряд хрищення”.

Хрі́щений. Дієприкм. пас. до христити.

Хрище́ний. 1. Який був підданий обряду хрищення, який прийняв християнство. / у знач. ім.. Той, хто сповідує християнську віру. 2.

Стос. до обряду хрищення, пов'язаний з хрищенням. / у знач. ім.. Хрищені, -них, мн. (одн. хрищений, -ого, ч.; хрищена, -ої, ж.). Ті (чоловік і жінка), хто бере участь в обряді хрищення як духовні батьки (хрищений батько, хрищена мати).

Хрищеник “хрищений син”.

Хрищениця “хрищена дочка”.

Хрищення. 1. Релігійний обряд, який відправляють над новонародженим або дорослим на знак прилучення їх до християнської церкви. 2. Тс. Водохрище.

Хрищенський – “пов'язаний з церковним святом хрищення (водохрище)”.

З літерою е слід вживати слова, похідні від власне хрест: хресний. Стос. до ім.. хрест, пов'язаний з ним. // Властивий хресту, характерний для нього; хресто.. Початкова частина складних слів зі значенням “хрест” (хрестовидний, хрестоносець, хрестовик, хрестовина, хрестовий, хрестonosний); хрестити 1. Рухом правої руки робити знак хреста над ким-небудь, чи-небудь. 2. заст.. Закреслювати хрест-навхрест, перекреслювати. // перен. Бити, шмагати куди завгодно і як завгодно; хреститися. Рухом правої руки робити знак хреста над собою.

Певної корекції потребує й сама лексема хрест. Перше значення до слова варто подати в такому викладі: 1. Предмет християнського культу, що являє собою довгий вертикальний стрижень з перекладиною вгорі, на якому – за євангельськими переказами – був розп'ятий Ісус Христос. // Молитовний жест у вигляді перехресного руху правої руки з особливим чином складеними пальцями у християн, що зображує такий предмет.

А також додати ще одне значення до цього слова: 2. Предмет довільної форми з двох перехресних жердин, який у давнину використовувався для страти.

¹Berneker E. Slavisches etymologisches Wörterbuch. - Heidelberg, 1908-1913. – Т. I. – Р. 634. ² Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4-х т. – М.: Прогресс, 1986. – Т. II. – С. 374.

Список умовних скорочень назв джерел

Морм. – Книга Мормона (Ще одне свідчення про Ісуса Христа). – Солт-Лейк-Сіті, 1997.

Ліягона – Офіційний міжнародний журнал Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів.

УЗ – Учення і завіти. – Солт-Лейк-Сіті, 1995.

Інші скорочення використаних джерел подано згідно з академічним виданням: Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К., 1983. – С. 718-739.

Г.В. Межжеріна, канд. філол. наук

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ СЕМАНТИЧНИХ ОДИНИЦЬ (ПОЛЕ – ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА – СЛОВО)

В статті простежуються основні етапи дослідження структурної організації мови, визначаються ті параметри будови її складових частин (поле, лексико-семантична група, слово), які носять міжсистемний характер.

The article traces the main stages of the investigation of the structural organization of language. Identified are those parameters of the structure of its components (a field, a lexical-semantic group, a word) which are of intersystemic nature.

Тезу “мова – це система систем” по праву можна віднести до розряду лінгвістичних аксіом. Як системне утворення мова сприймається надзвичайно давно. Проте це сприйняття довгий час не виходило за рамки інтуїтивного. Опису мови як системи передував підготовчий період, у якому, на наш погляд, чітко виділяються три етапи: 1) етап сприйняття мови як системи на рівні підсвідомого (підтвердженням цього є перекладацька практика, яка в давні часи могла виникнути лише в тому суспільстві, яке усвідомлювало, що мова певним чином організована); 2) етап накопичення фактів, які підтверджують системний характер мови; це етап укладання перших словників і перших граматик, виділення і опису окремих фрагментів мови (зокрема, граматичного, синтаксичного, лексичного); 3) етап узагальнення накопиченого матеріалу, отримання синтетичного знання про об’єкт, опису мовної системи в цілому, виділення структурних елементів цієї системи.